

Ervaring en opvoeding. Vertaald uit het Engels en ingeleid door G. Biesta en S. Miedema

John Dewey

Bespreking door Joop Berding

Zo minimaal als de omvang, nauwelijks tachtig pagina's, zo groot is de importantie van dit boekje van John Dewey (1859-1952) uit 1938 waarvan de vertaling, voorzien van een uitgebreide inleiding vorig jaar verscheen. Niet alleen neemt *Experience and Education* binnen Deweys pedagogisch en filosofisch werk een sleutelpositie in en presenteert hij zijn in de bijna halve eeuw daarvoor ontwikkelde opvoedingsfilosofie nog eens op beknopte wijze, maar tegelijk is het boek een filippica tegen zowel de aanhangers van de 'traditionele' als van de 'progressieve' opvoeding. Daarmee is het ook meteen relevant voor onze tijd, want wie goed kijkt naar wat er in alle sectoren van het onderwijs aan de gang is, kan niet anders dan constateren dat er sprake is van een diep insnijdend proces van heroriëntatie op inhoud, middelen en methoden en niet in de laatste plaats op de positie van de 'human resource', de leraren en leerlingen wier dagelijkse communicatie en interactie de kwaliteit van het onderwijs uitmaken. Wie onderwijs als meer ziet dan de vermeend 'objectieve' overdracht van vooraf bepaalde leerstof, wie de leerling als persoon-inontwikkeling serieus wenst te nemen, vindt bij de pedagoog Dewey veel van zijn of haar gading. Dat heeft vooral te maken met de manier waarop volgens Dewey de ontwikkeling van de menselijke ervaring plaatsvindt en welke taak het formele onderwijs daarbij heeft.

Het boek heeft acht hoofdstukken waarvan het laatste en kortste beschouwd kan worden als samenvattende epiloog. In het eerste hoofdstuk probeert Dewey voorbij de tegenstelling tussen traditionele en progressieve opvoeding te komen door de vraag centraal te stellen hoe een theorie van de menselijke ervaring eruit zou moeten zien om er opvoeding op te kunnen grondvesten. Indien we over een dergelijke theorie beschikken, behoeven bepaalde verworvenheden van de oude opvoeding niet zonder meer overboord te worden gezet, maar kunnen zij opnieuw worden geïnterpreteerd (in Deweys favoriete term 'gereconstrueerd') in het licht van de door veranderde maatschappelijke en wetenschappelijke omstandigheden opgeworpen problemen.

In het tweede hoofdstuk presenteert Dewey een aantal problemen waarmee progressieve opvoeding te kampen heeft en laat hij vanuit zijn theorie van de menselijke ervaring daar zijn licht over schijnen. De kwaliteit van de ervaring is volgens Dewey van doorslaggevend belang. Daarom is een cruciale pedagogische taak leerlingen zodanige ervaringen aan te bieden dat hun ontwikkeling (door Dewey steevast aangeduid als 'groei') ongehinderd door kan gaan. Volgens Dewey vereist dit een stevige planning en 'monitoring' van (de voortgang van) het leerproces.

Vervolgens buigt Dewey zich over de criteria of principes waaraan ervaring kan worden getoetst: continuïteit en interactie. Elke ervaring neemt iets op van eerdere ervaringen én beïnvloedt de kwaliteit van latere ervaringen. Dewey erkent dat dit algemene continuïteitsprincipe nog niets zegt over de waarde van de ervaring als zodanig: de cruciale vraag is of ervaring bijdraagt aan de groei van het individu door (onvermoede) potenties niet te blokkeren maar juist te ontsluiten. Onder interactie verstaat Dewey de continue verbindingen of 'transactie' tussen organismen en omgeving. In hun onderlinge actieve samenhang bepalen beide principes de mate waarin volgens Dewey sprake is van een in pedagogisch opzicht waardevolle ervaring.

Het vierde en vijfde hoofdstuk horen bijeen en zijn gewijd aan sociale controle en vrijheid. Sociale controle is voor Dewey vooral controle door de situatie waarin mensen zich gezamenlijk bevinden. Opnieuw benadrukt Dewey het belang van een goede planning en vooral de participatie van allen daaraan. In Deweys woorden: 'De planning moet flexibel genoeg zijn om het vrije spel van de individualiteit van ervaring toe te staan en tegelijkertijd gestructureerd genoeg zijn om richting te geven aan de continue ontwikkeling van de vermogens' (p. 86). De leerkracht is dan niet langer de 'baas', maar leider van de groepsactiviteiten.

Vrijheid is voor Dewey de andere kant van sociale controle. Vrijheid van intelligentie (waarneming en oordeel) is uiteindelijk de enige vrijheid met blijvende betekenis. De vrijheid die inmiddels op vele scholen, vooral de progressieve wordt gerealiseerd, heeft echter ook schaduwzijden: zij wordt als doel op zichzelf gezien maar zou in dienst moeten staan van het keuzeproces van doelen en van de middelen om deze te bereiken. Dit vereist reflectie, dat wil zeggen uitstel van onmiddellijke behoeftebevrediging.

Dat brengt Dewey ertoe in het zesde hoofdstuk over opvoedings- en onderwijsdoelen zijn onvrede uit te spreken over de te sterke nadruk op het loutere 'doen' in vele progressieve scholen. Dewey legt het accent elders, namelijk op de verbinding van handelen, denken en betekenis. Het laatste substantiële hoofdstuk is gewijd aan de organisatie van de leerstof. Het gaat Dewey niet om een simpel aanbod van leerinhouden maar om 'de cumulatieve ontwikkeling van wat reeds wordt ervaren tot vollere, rijkere en ook meer georganiseerde vorm, een vorm die geleidelijk de wijze benadert waarop de leerstof wordt gepresenteerd aan de vaardige volwassen persoon' (p. 102). In Deweys benadering van curriculum, met zijn nadruk op de continuïteit tussen informeel en formeel leren, is dit een cruciaal punt. Dewey keert zich tegen van buitenaf opgelegde leerstof en pleit voor 'probleemgestuurd' onderwijs. Uitvoerig gaat hij in op de verworvenheden van de moderne natuurwetenschap. Haar methodieken zouden in de school systematisch moeten worden gebruikt. Dewey sluit af met de opmerking dat aan zijn betoog de veronderstelling ten grondslag ligt dat opvoeding wordt gezien als de voortdurende reconstructie van de ervaring.

In de epiloog - ervaring als middel en doel van de opvoeding - benadrukt Dewey nogmaals dat het hem niet gaat om *of*traditionele *of* progressieve opvoeding, maar wijst hij op de noodzaak van een filosofie van de menselijke ervaring om überhaupt over opvoeding te kunnen spreken.

De vertaling van dit werk heeft lang op zich laten wachten. Dat heeft te maken met de in Nederland over het algemeen geringe aandacht voor Dewey, die pas de laatste jaren weer wat op gang komt, maar ook met diens vertaalbaarheid. Wat dat betreft, hebben de vertalers keuzes moeten maken. Neem het altijd weer lastige *education*: onderwijs, opvoeding, onderwijs en opvoeding, opvoedend onderwijs, scholing wellicht? Biesta en Miedema kiezen voor opvoeding, maar maken wel duidelijk dat zij *-met* Dewey overigens - hier een transactionele, vormingstheoretische benadering op het oog hebben. De vertaling is niet in alle passages even soepel maar over het geheel genomen goed leesbaar, en dat is gezien het voorliggende origineel beslist een prestatie.

Deze uitgave is bovendien bijzonder *en* actueel omdat de vertaling vooraf wordt gegaan door een inleiding van ruim dertig pagina's waarin Biesta en Miedema op beknopte en heldere wijze Deweys

pedagogische gedachtegoed presenteren tegen de achtergrond van diens professionele loopbaan en filosofische positie. Hierbij ligt de nadruk op de typisch Deweyaanse verwevenheid van filosofie, psychologie en pedagogiek. Zoals Biesta en Miedema laten zien, vat Dewey pedagogische vraagstellingen op als een verbijzondering van een specifieke, naturalistische theorie van de menselijke ervaring. De kernbegrippen bij Dewey - ervaring, handelen, participatie, communicatie en democratie - worden goed uitgelegd, zowel afzonderlijk als in samenhang.

Aan het eind van hun inleiding vragen Biesta en Miedema zich terecht af waarom aan het begin van de 21ste eeuw oriëntatie op een type denken dat vooral verbonden is met de overgang van de 19de naar de 20ste eeuw aan de orde zou zijn. Zij gieten hun argumentatie voor kennisname van Deweys constructivistische opvattingen helaas in nogal abstracte termen. Hier had zonder enige schroom kunnen worden gerefereerd aan (ik doe een greep) ontwikkelingen op het gebied van jeugdparticipatie; de tweede fase - en overigens ook de eerste, die wat in de vergetelheid dreigt te raken - van het voortgezet onderwijs; de toenemende formalisering van de opvoeding van jonge kinderen; de pedagogische opdracht van de school: ontwikkelingen waar -*via* Dewey - kritische opmerkingen over te maken zijn. De lezer vulle zelf in en aan, vanuit zijn of haar eigen praktijk. Mede dankzij deze vertaling zijn Deweys redelijk complexe en in zeker opzicht onorthodoxe opvattingen toegankelijk voor een breder publiek. Het boek wordt helaas ontsierd door een aantal storende drukfouten.